

ОБЛИЦИ УСМЕНОГ И ПИСМЕНОГ ИЗРАЖАВАЊА

Психологија говора указује на чињеницу да нема правог говора, усменог и писаног без доброг мишљења. Мишљење и говор су у нераскидивој спрези. Развијањем усменог и писаног изражавања снажно утичемо на развој мишљења. Морамо водити рачуна о односу усменог и писменог изражавања. Писани говор је апстрактнији од гласовног. Апстрактност писаног изражавања представља како каже Лав Виготски, једну од најкрупнијих тешкоћа са којима се суочава дете док се описмењава. Писани говор, каже даље Виготски, јесте „говор без саговорника“. Ситуација писаног говора је таква ситуација у којој онај коме је говор упућен или сасвим недостаје, или није у додиру са оним који пише. То је говор – монолог, разговор с белим листом хартије, са измишљеним или само замишљеним саговорником.

Усмено или писмено изражавања међусобно је повезано, писање утиче на говор и обрнуто. Вежбе усменог изражавања имају своје посебне циљеве у настави, али оне снажно помажу писано изражавање. Говор је припрема за писање, а писање подстиче говор.

Култура разговорног и писаног говора омогућава да се боље искористе изражајна језичка средства, да се изражавамо природније, једноставније и прецизније. У току усменог и писменог изражавања не ваља одвајати форму од садржине, они морају бити јединствени. Дакле, морамо водити рачуна која језичка средства ученици користе (које речи, квалитет реченице итд.), али исто тако је важно да водимо рачуна каква је примена тих средстава у пракси, тј. каква је стилска примена.

Организација усменог и писменог говора заснована је на одређеним законитостима. Најважније је схватити да је то „организација целине говорног исказа“. Морамо говорити одређеним редом, део по део, како бисмо овладали целином садржаја. Проблем је у томе што одређену садржину (догађај, доживљај, текст итд.) осећамо као целину и ту бисмо целину желели изразити одједном, у једном даху, а то је немогуће, па сваку целину изражавамо поступно, хронолошки, део по део. Мисао мора да се „одмотава у

језику“ одређеним редом, тј. део по део. Говор без „одмотавања“ постаје конфузан и тешко га је пратити.

Увођење ученика у усмено и писмено казивање мора ићи поступно и систематично. Лепоти и уверљивости говорне културе доприносе следећи елементи:

- Јасан и недвосмислен избор теме,
- Редослед излагања мисли и чињеница,
- Прилагођавање језичких средстава тематском материјалу,
- Систематичност у излагању грађе,
- Уверљивост говорења,
- Лични став у току говорења,
- Самоувереност и моћ владања собом.

ПРЕПРИЧАВАЊЕ

Препричавање је репродукција садржине текста (књижевноуметнички текст, филм, позоришна представа, дијафилм, телевизијска емисија итд.), сли понављање фабуле коју смо прочитали или чули. Представља један од најпопуларнијих облика усменог изражавања од првог до четвртог разреда. Свако препричавање мора да има свој циљ, своје програмско усмерење. Без тога оно постаје импровизација, стихијност, што обавезно води у баналност и конфузију.

Ученици највише воле да препричавају прозне текстове блиске њиховом интересовању. Нешто теже препричавају дијалошке текстове. У почетку учења препричавања текст не би смео да буде предуг, мора бити јасан, без много непознатих речи, или те речи треба предходно објаснити. Препричавањем ученик следи фабулу текста, прати поступке ликова и своје причање заокружује у једну целину. Описни текстови или описна места представљају тешкоћу за ученике.

Већ од првог разреда основне школе ученике уводимо у технику препричавања. Она се састоји у следећем:

- У току препричавања ученик је мислима увек испред говора, а када се та радња поремети, долази до поремећаја говора, до поремећаја препричавања.
- Ученик не репродукује све, он бира материјал. Потребно га је усмерити како да одабира чињенице, како да диференцира главно од споредног и што је најважније – како да следи хронолошки ток приче.
- Важно је развијати способност адекватног изражавања у току препричавања. У почетку ученици првог разреда имају потребу да слободно препричавају. Дословно препричавање их спутава, ремети њихову визију текста, што се негативно одражава на квалитет препричавања.
- Препричавати део по део одређеним редоследом, не прескакати основно је правило препричавања.

Ученик може дословно да репродукује текст, али може нешто и да мења, прелазећи тако у стваралачко препричавање. Препричавање без обзира на то дали је усмено или писмено, може бити са планом или без плана. План препричавања може бити колективни – када ученици уз помоћ учитеља сађињавају заједнички план, и индивидуални – када сваку ученик ставара за себе план.

Постоје следећи облици препричавања:

- Дословно препричавање;
- Слободно препричавање;
- Препричавање проширивањем приче;
- Опширно препричавање;
- Сажето препричавање;
- Препричавање помоћу одговора на питање;
- Информативно препричавање;
- Препричавање по аналогiji;

- Препричавање с променом граматичког лица;
- Препричавање с променом становишта;
- Препричавање с изменом завршетка садржаја;
- Препричавање садржаја у целини;
- Препричавање садржаја по деловима;
- Флексибилно препричавање.

ПРИЧАЊЕ

За разлику од препричавања, које представља репродуковање прочитаног, одслушаног или гледаног, причање је репродуковање садржине неког доживљаја, догађаја или замишљеног. То је стваралачко изражавање без обзира на то да ли је стварност или фантазија.

У току причања долази до пуног израза ученички субјективни поглед на ствари и догађаје. Подстицај за причање, је увек неки доживљај, догађај, неки предмет, слика, појава, све оно што нас окружује, али и свет дечје маште. Обично се почиње с причањем доживљаја, па потом догађаја. Причање мора бити целовито – мора да има свој почетак, ток и завршетак. Као и препричавање, може бити усмено и писмено, без плана и са планом, а тај план може бити колективни и индивидуални.

Постоје следеће врсте причања:

- Причање доживљаја и догађаја;
- Причање на основу маште;
- Причање под утицајем књижевноуметничког текста;
- Хумористичко причање;
- Причање према задатим речима;
- Причање према низу слика;
- Причање према слици са целовитим догађајем;
- Причање на основу датог почетка;

- Причање у дијалошкој форми;
- Причање уз музику;
- Причање на основу сажете фабуле;
- Причање по датом наслову;

ЛИТЕРАТУРА

Милатовић, В. (2011). *Методика наставе српског језика и књижевности у разредној настави*, Београд: Учитељски факултет.

Николић, М. (2004). *Методика наставе српскога језика и књижевности*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства